

Forensisch psychiaters en forensisch psychologen: mind the gap

F. KOENRAADT

De retorische vraag die Meynen (2014) de lezers van dit tijdschrift aan het eind van zijn bijdrage voorlegt, is of de psychiatrie zichzelf wil zien als een centrale speler in het veld van *neurolaw* of zich op dit terrein liever afzijdig houdt. De vraag stellen, is hem beantwoorden. Gezien de actualiteit en de relevantie ervan voor het terrein van de forensische ggz kunnen de forensisch psychiater en de forensisch psycholoog niet anders dan daarin ten volle participeren, onder meer door zich daarin nader te specialiseren.

Meynen schetst de bijdragen die vanuit de neurowetenschappen kunnen worden geboden aan de forensisch psychiater die pro Justitia rapporteert. Hij gaat daarbij wat grofmazig te werk (de criminalistiek en de forensische gedragskunde bespreekt hij in één adem). De rol van de criminalistiek, die subdisciplines van de forensische wetenschappen die zich bezighouden met de opsporing en het daarop gebaseerde bewijs, is immers van een andere orde dan die van de forensische gedragskunde. Het gaat in zaken van psychiaters en psychologen die pro Justitia rapporteren om de psychische conditie van onderzochten ten tijde van het ten laste gelegde en de mate van toerekeningsvatbaarheid, de risicotaxatie en de eventueel daaruit voortvloeiende advisering tot behandeling. De vraag is of de forensische waarde van de neurowetenschappen op deze beide terreinen binnen het strafrecht eenzelfde karakter en ook eenzelfde gewicht kan hebben.

Wilsvrijheid en toerekeningsvatbaarheid

Swaab (2010) en Lamme (2010) hebben de afgelopen jaren in hun werk geen ruimte aan de wil toegekend. Zij baseren zich daarmee op een deterministisch mensbeeld. Swaab huldigt de opvatting dat de persoon met zijn brein samenvalt. Van uiteenlopende zijden (zie onder meer De Jong 2012, 2013; Mooij 2009, 2012; Van Praag 2013; Prakken 2011; Roef 2011, 2013) is die scepsis over de wilsvrijheid (in het strafrecht) bekritiseerd. Van Praag (2013, p. 21), emeritus hoogleraar Biologische Psychiatrie, stelt hierbij: *‘De biologie helpt niet het portret van een ander te achterhalen. Dat geldt ook voor mijn eigen portret; daar is introspectie voor nodig,*

niet inspectie van het brein. Ik ben dus niet mijn brein. De ander die ik ontmoet, is dat evenmin. Het brein leent zich er niet toe een mens als individu te karakteriseren.’

Terwijl Swaab en Lamme elk op eigen wijze het belang van de neurowetenschappen wellicht nogal overschatten, gaan de ontwikkelingen in dit wetenschapsgebied voort en wel zodanig dat de bijdragen ervan door critici ook weer niet onderschat mogen worden. Met de genoemde commentaren op Swaab en Lamme is echter een inhoudelijke fundering én relativering aangebracht bij de vraagstukken van wilsvrijheid en toerekeningsvatbaarheid, die mede bepalend is voor de strafrechtelijke positie van de neurolaw.

Informatie wegen

Voor de gedragskundige rapportage pro Justitia maakt de onderzoekend psychiater of psycholoog gebruik van een ruim aantal methoden en bronnen (Koenraadt & Muller 2013), waarbij zich in toenemende mate de noodzaak

AUTEUR

FRANS KOENRAADT, hoogleraar Forensische Psychiatrie en Psychologie, Universiteit Utrecht; tevens: wetenschappelijk adviseur, Pieter Baan Centrum (NIFP), Utrecht, en Forensisch Psychiatrische Kliniek, Assen.

CORRESPONDENTIEADRES

Prof. dr. F. Koenraadt, Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Boothstraat 6, 3512 BW Utrecht.
E-mail: f.koenraadt@uu.nl

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 28-7-2014.

TITLE IN ENGLISH

Forensic psychiatrists and forensic psychologists: mind the gap

aftekent om hierin bijdragen vanuit de neurowetenschappen te benutten (De Kogel e.a. 2013). De rapporterende gedragskundige (psychiater of psycholoog) zal daarbij zelf een beroep op de benodigde neurowetenschappelijke expertise kunnen doen. Die mogelijkheid bestaat al geruime tijd en met de bijdrage vanuit de neurowetenschappen is in principe niets nieuws onder de zon. Het behoort tot de taak van de rapporterende psychiater of psycholoog de vergaarde informatie uit de verschillende bronnen, methoden en instrumenten, die onderling zelfs strijdig zou kunnen zijn, te wegen.

De informatie uit het veld van de neurowetenschappen krijgt allengs meer aandacht, maar dat moet wel gewogen worden. In die wegging zal een op de persoon van de verdachte toegesneden balans moeten worden gevonden tussen de individualiserende en objectiverende bevindingen uit het onderzoek. Of in meer methodologische termen: men zal moeten zoeken naar een evenwicht tussen de idiografische en nomothetische bevindingen. De bevindingen vanuit de neurowetenschappen zijn uit hun aard vooral objectiverend van aard waar het gaat om het vaststellen van neuro(psycho)logische afwijkingen. Maar ook al bestaan er in een casus duidelijke tekenen van bijvoorbeeld neuropsychologische aandoeningen, dan nog zal steeds kritisch moeten worden nagegaan of en op welke wijze deze aandoeningen in forensisch gedragskundig opzicht relevant zijn (Mooij 2009; Vincent 2010) en in hoeverre concrete afwijkingen mogelijk in causale relatie gezien kunnen worden tot concrete menselijke gedragingen.

Protocol en behoedzaamheid

Daarbij moet ik opmerken dat uit internationaal onderzoek (Glenn & Raine 2014) blijkt dat neurowetenschappelijke bevindingen steeds beschouwd moeten worden in samenhang met omgevingsfactoren om de (mogelijke) invloed op (delict)gedrag te kunnen bespreken en interpreteren. Daarnaast bepleiten Merckelbach en Merckelbach (2014) en Horstkötter e.a. (2014) het opstellen van een protocol voor de gebruikmaking en het op waardeschaten van neurowetenschappelijk bewijs in rechtszaken. Dit om vertekeningen te voorkomen of terug te dringen. Menig procesdeelnemer raakt in de rechtszaal immers geïmponeerd door cijfermateriaal en allerhande 'harde' medische gegevens, met het daarmee gepaard gaande risico van schijnexactheid.

Het gaat, zoals Meynen stelt, vooral om kwesties van simulatie of *malingering*, de diagnostiek in engere zin en de behandeling waar de neurowetenschappen in de forensische gedragskunde relevant kunnen zijn. Gezien de aard en de mogelijke ingrijpendheid van de neurowetenschappelijke bijdragen is aandacht voor de ethische implicaties vereist. Dit geldt bij uitstek in de forensische ggz, waar heikele kwesties zoals dwang en drang en informed consent een voorname rol spelen (Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming 2013). Dit vraagt behoedzaamheid van de rapporteurs en behandelaars in de forensische ggz.

Forensisch psychiaters en forensisch psychologen, let op uw zaak.

LITERATUUR

- Husted DS, Myers WC, Lui Y. The limited role of neuroimaging in determining criminal liability: An overview and case report. *Forensic Sci Int* 2008; 179: 9-15.
- Glenn AL, Raine A. Neurocriminology: implications for the punishment, prediction and prevention of criminal behaviour. *Nat Rev Neurosci* 2014; 15: 54-63.
- Horstkötter D, van El C, Kempes M, Egger J, Rinne T, Pieters T, e.a.. Neuroimaging in the courtroom: normative frameworks and consensual practices. *AJOB Neuroscience* 2014; 5: 37-9.
- Jong F de. Wilsvrijheid en strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Een rondgang langs fysicalisme, connectionisme en belichaamde cognitie. *Justitiële Verkenningen* 2013; 39: 10-39.
- Jong F de. Straf, schuld en vrijheid. Pijlers van ons strafrecht. Amsterdam: Sijbollet; 2012.
- Koenraad F, Muller E. Hoofdstuk 8: Het psychologisch onderzoek en de daarop gebaseerde rapportage pro Justitia. In: van Marle HJC, Mevis PAM, van der Wolf MJF, red. *Gedragskundige rapportage in het strafrecht*. Deventer: Kluwer; 2013. p 269-346.
- Kogel K de, Haselager P, Jonker C, Leoné F, Westgeest L. Beperkingen van neurowetenschap en gedragsgenetica in de rechtspraktijk. *Nederlands Juristenblad* 2013; 45: 3157-61.
- Lamme V. De vrije wil bestaat niet. Over wie er echt de baas is in het brein. Amsterdam: Bert Bakker; 2010.
- Merckelbach HLGJ, Merckelbach SEM. Neurobewijs in de rechtszaal? Eerst een protocol. *Ned Tijdschr Geneesk* 2014; 158: A7020.
- Meynen G. Neurolaw: de relevantie voor de forensische psychiatrie. *Tijdschr Psychiatr* 2014; 56: 595-602.
- Mooij AWM. Prudentie en evidentie. *Pompe Reeks deel 58, afscheidsrede UU*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers; 2009.
- Mooij AWM. De toerekeningsvatbaarheid. Hoe verder? *Delikt & Delinkwent* 2012; 42: 36-53.
- Praag HM van. Het verstand te boven. *Beproevingen van een verstandig mens*. Amsterdam: Boom; 2013.

- Prakken T. Het strafrecht en de kwebbeldoos. In: Koenraadt F, Wolleswinkel R, red. Homo ludens en humaan strafrecht. Gedenkbundel dr. Peter Bal. Den Haag: Boom Lemma; 2011. p 51-62.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. Jeugdstrafrecht, neurowetenschap en ethiek. Ethische overwegingen bij toekomstige toepassing van neurowetenschappelijke inzichten in het jeugdstrafrecht. Een verkenning. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming; 2014.
- Roef D. Hoe vrij moet de wil in het strafrecht zijn? Een beschouwing over verantwoordelijkheid, wilsvrijheid en neurodeterminisme. In: Koenraadt F, Wolleswinkel R, red. Homo ludens en humaan strafrecht. Gedenkbundel dr. Peter Bal. Den Haag: Boom Lemma; 2011. p 3-26.
- Roef D. Strafrechtelijke verantwoordelijkheid, bewustzijn en neuroreductie. Waarom schuld niet in ons brein zit en hersenscans geen gedachten kunnen lezen. In: Groenhuijsen M, Kooijmans T, Ouwkerk J, red. Roosachtig strafrecht. Liber amicorum Theo de Roos. Deventer: Kluwer; 2013. p 527-50.
- Swaab V. Wij zijn ons brein. Van baarmoeder tot alzheimer. Amsterdam: Contact; 2010.
- Vincent NA. On the relevance of neuroscience to criminal responsibility. *Criminal Law and Philosophy* 2010; 4: 77-98.